

Finansvalparnas dumdryghet

Kolumnen - Richard Swartz

Publicerad i DN 2012-03-31 00:05

Ekonomi är mer än matematik och statistik. Ett samhälle baserat enbart på egennytta utan moral leder förmodligen till kaos och sammanbrott.

Det finns vetenskapliga discipliner som bara har vaga föreställningar om sin egen historia. Det gör dem mindre trovärdiga för oss lekmän. För få av dem är det så förödande som för den ekonomiska - ty man kan vara en utmärkt kirurg utan att ha minsta aning om hur en fältskär tog sig an sina patienter på ett slagfält under trettioåriga kriget.

En finansvalp är dock ingen fältskär. Men blir någon en bra finansvalp som är okunnig om och ointresserad av medeltidens diskussioner om justum pretium, ett rättfärdigt pris? Min gissning är nej. Ett samhälle baserat på enbart egennytta utan moral leder förmodligen till kaos och sammanbrott.

På sextiotalet gick jag på Handelshögskolan i Stockholm, en då gedigen elitskola som jag bevarat i allra bästa minne. Knepigare var vad som där lärdes ut. Mycket matematik som jag inte begrep, statistik som tråkade ut mig, alltför litet av den historia som intresserade mig, och utan historia kom också moral och filosofi till korta.

Ekonomi framställdes som en uppsättning nära nog kliniskt "rena" lagbundenheter, som rörde det sig om naturvetenskap. Man verkade tro att vägen över siffror och ekvationer kunna behärska natur och materien (för att nu inte tala om den mänskliga "själens" yttringar). Sitt juvenila ursprung i just moralfilosofi och religion röjde denna vetenskap enbart genom att ideligen sysselsätta sig med balanser eller diverse jämviktstillstånd där sådant som utbud och efterfrågan åtminstone en kort stund harmoniskt fick vila tillsammans.

Så fick jag lära mig att ränta är det pris långivaren kräver för att avstå från omedelbar användning av sina egna pengar. Men inte ett ord sades om att Thomas av Aquino redan på 1200-talet ansåg att räntor borde förbjudas eftersom Tiden inte tillhör oss människor. Också den mest obildade riksbanksledamot måste väl erkänna att här en dörr slås upp till en både rikare (sic) och djupsinnigare värld än den där diskussionen gäller om reprovörantans ska höjas med en kvarts procent eller ej.

Den ekonomiska tidsuppfattningen är i allt väsentligt lineär. Tiden har både början och slut ("In the long run we are all dead", som lord Keynes osentimentalt uttryckte det). Men det är en djupt problematisk uppfattning. Visserligen sysselsätter sig ekonomer även med cykliska förlopp, men då oftast uppfattade som störningar, och utan att de som skrå kommit så värst mycket närmare en enhetlig teoretisk modell för vad till exempel en konjunkturcykel egentligen är.

Behovet av tillväxt, av ständigt mer av allting, är en lineär föreställning som liknar en pil mot det blå som försvinner i skyn i stället för att falla till marken. Kanske följer av detta det bristande intresset för historia och den närmast maniska fixeringen vid framtiden. Ty inga är som just ekonomer - möjligen med undantag för sportjournalister - så övertygade om att kunna och dessutom vara tvungna att förutsäga vad som kommer att hända, ett anspråk som har något både barnsligt och dumdrygt över sig.

Övertygelsen att ekonomisk tillväxt är både oundgänglig och önskvärd får ibland fetischistiska drag. Men varför tillväxt över huvud taget? Och vilka är dess drivkrafter? Sådana frågor får oss att ana ett mänskligt omland långt större än den strikt ekonomiska aktiviteten i sig. Förr var detta samband en självklarhet. För de ekonomiska doktrinernas klassiker gick omland och aktivitet inte att åtskilja. Och övertygade som de var att begär eller girighet

(avaritia; en av de sju dödssynderna som enligt katolska kyrkan bara kan försonas genom ånger, bikt, avlösning och gottgörelse) är all ävlans motor, funderade de över hur man medelst stoiska eller asketiska strategier skulle kunna binda in dem så att inte den gudagivna harmonin raserades.

Goda och onda krafter står så redan från första början emot varandra, ungefär som de två själar i samma bröst som Goethe diktar om. Men denna den ekonomiska tillväxtens andra sida eller dualism kan i dag förefalla bättre omhändertagen av ekologer, sociologer eller miljöaktivister än av ekonomer. Det är trist och Adam Smith roterar förmodligen i sin grav. Att leva samman på så trångt utrymme som i ett bröst är en svår konst. Hos Goethe strävar därför den ena själen att skilja sig från den andra. Ofta går vi människor ännu längre: vi vill besegra eller rentav förgöra vad vi uppfattar som icke önskvärt.

Jag vill påstå att alla våra stora samhällssystem är konstruerade efter den principen, vare sig de genom reformer eller revolution vill göra sig av med vad de uppfattar som fördärligt. Den kapitalistiska demokratin är det stora undantaget. Det är det enda samhällssystem som insett att det Onda är så djupt rotat i människans natur och värld att det inte låter sig avskaffas, bara mildras genom att omvandlas, genom att den enskildes egoism och girighet så att säga transformeras till det allmännas bästa (som vore homo oeconomicus vägled av både Adam Smiths "osynlig hand" och Försynen). En framgångsrik ekonomisk entreprenör som Al Capone insåg samma sak och menade att "if you can't beat them, join them". I denna djupa civilisatoriska insikts anda firar marknaden - en av mänsklighetens allra största uppfinningar - dagligen gudstjänst. Med matematik och statistik har det mycket litet att göra.

Richard Swartz

richard.swartz@chello.at